

розширення сільського кладовища та ін.

Таким чином, проєктований ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Христанівський», за умови його створення, стане важливим природно-заповідним об'єктом Полтавської області і ключовою територією Сулинського екокоридору регіональної екологічної мережі.

Література

1. Байрак О.М., Проскурня М.І., Стецюк Н.О. Еталони природи Полтавщини. Розповіді про заповідні території. Науково-популярне видання. – Полтава: Верстка, 2003. – 212 с.
2. Байрак О.М., Стецюк Н.О. Атлас рідкісних і зникаючих рослин Полтавщини. – Полтава: Верстка, 2005. – 248 с.
3. Байрак О. М., Стецюк Н. О. «Рідкісні лісові рослини існуючих та перспективних природно – заповідних Полтавщини» // Наукові записки Полтавського педінституту. Серія природнича (до 80 – річчя Полтавського педагогічного інституту). – Полтава, 1995
4. Звіт за проведення наукових досліджень по темі «Комплексні дослідження природних екосистем Лохвицького району Полтавської області з метою створення нових природно-заповідних територій району» / О.М. Байрак, Н.О. Стецюк, М.В. Слюсар. – Харків, 2003. – 52 с. (рукопис).

НАУКОВЕ ОБГРУНТУВАННЯ РОЗШИРЕННЯ МЕЖ БОТАНІЧНОГО ЗАКАЗНИКА МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ «КОТОВЕ» (ЗІНЬКІВСЬКИЙ Р-Н, ПОЛТАВСЬКА ОБЛ.)

*Стецюк Н.О., Кльокта М.О., Кльокта О.М.
Полтавський державний педагогічний університет імені В.Г. Короленка*

Ботанічний заказник «Котове» створений згідно рішення Полтавської обласної ради від 27.10.94. Розташований об'єкт площею 200,6 га в околицях с. Хижняківка на території Котелевського лісництва (кв. 78, 79) і знаходиться у користуванні Диканського лісомисливського господарства «Диканське» та Малобудизанської сільської ради.

Територія ботанічного заказника являє собою унікальний у науковому відношенні природний комплекс листяного лісу, лучних, заболочених ділянок та старорічищ із добре збереженою флорою та рослинністю на заплаві р. Ворскли (на правому березі). Урочище Котове являє собою частину балкової долини старого русла р. Ворскли, правобережний схил якої заліснений, заплава – заболочена, вкрита лучною та болотною рослинністю, в притерасній частині сформований вільшняк.

У ботанічному відношенні всі природні комплекси урочища: широколистяний ліс, лучні ділянки, заболочені вільшняки – є цілиними. Їх загальна геоботанічна та флорососологічна характеристика наводились нами раніше [1, 2]. Цінною у науковому відношенні ботанічною знахідкою є місцезнаходження (єдине у Полтавській області) у притерасному вільшняку *Equisetum telmateia* Ehrh. – реліктової рослини, яка занесена до регіонального списку (понад 300 особин). Виявлені екземпляри досягають до 90-100 см. Особини виходять також на лучні ділянки; тут також чисельний локалітет (декілька сот екземплярів), але менший за площею. За літературними даними цей вид для Полтавщини не вказується у Флорі України, хоча відомі гербарні збори Курінного.

Із метою з'ясування наукової цінності прилеглих до ботанічного заказника «Котове» ділянок із різними типами рослинності та рідкісними видами біорізноманітності у червні 2008 р. (1.06.2008 р.) був здійснений експедицій-

ний виїзд, у ході якого було досліджено сім ключових ділянок.

Перша ділянка репрезентує лучно-степові угруповання, які знаходяться на південно-західній околиці ботанічного заказника, і тягнуться смугою шириною 80-110 м від Кардашевого валу, з якого раніше брали гончарну глину, до лісового масиву існуючого об'єкту. Лучні степи займають схил східної експозиції правого корінного берега р. Ворскла, який в цьому районі має горбистий характер типу «шишаків». Травостій висотою до 70 см двоярусний. Домінантами виступають *Poa angustifolia* L., *Bromopsis anermis* (Leys.) Holub, *Dactylis glomerata* L., в нижній частині схилів – *Festuca pretensis* Huds., *Alopecurus pratensis* L., *Phleum pretense* L. *Poa pretense* L. Нечисельними групами зустрічаються *Leucanthemum vulgare* Lam. та *Carlina biebersteinii* Bernh. ex Hornem. – малопоширені в регіоні види. На узлісних ділянках звичайно зустрічаються *Astragalus cicer* L., *A. glycyphillos* L., *Veronica longifolia* L., *Fragaria vesca* L., *Rumex confertus* Willd., *Lathyrus tuberosus* L., *L. niger* (L.) Bernh., *Betonica officinalis* L. s. l., *Hypericum elegans* Steph. ex Willd., *Origanum vulgare* L. та ін.

Друга ділянка репрезентує лісові насадження навпроти південної околиці заказника. Кленово-липово-дубовий ліс займає верхівку і східний схил пагорба, що тягнеться з півночі на південь шириною близько 250 м. Домінантами трав'яного покриву є *Stellaria holostea* L., *Poa nemoralis* L., на дещо вологіших ділянках (по днищах ярків та на нижніх частинах схилів) – *Aegopodium podagraria* L. Основне флористичне ядро утворюють типові неморальні види. Виявлено групи *Epipactis hebeborine* (L.) Crantz. – лісової орхідеї, занесеної до Червоної книги України. Куртини утворює *Scutellaria altissima* L. – малопоширений в регіоні реліктовий вид, поодинокі зустрічаються *Lactuca chaixii* Vill., *Pyrethrum corymbosum* (L.) Scop., *Lathyrus vernus* (L.) Bernh. Навесні трав'янистий покрив лісового масиву представлений синюзіями ранньовесняних ефемероїдів – *Scilla sibirica* Haw., *Corydalis solida* (L.) Clairv., *Gagea lutea* (L.) Ker.-Gawl., *Anemone ranunculoides* L. та ін. У південній частині схилу ближче до верхівки виявлені куртини *Vinca minor* L., *Aegonychon purpureo-saeruleum* L., *Convallaria majalis* L., занесених до регіонального списку. Ліс виходить на піщані ділянки, де формуються угруповання піщаного степу із участю *Secale sylvestre* Host, *Koeleria glauca* (Spreng.) DC, *Poa bulbosa* L. з участю *Sempervivum ruthenicum* Schnittsp. et C.B. Lehm., *Sedum acre* L., *Viola tricolor* L., *Campanula patula* L. та ін.

Третя ділянка межує із попередньою і знаходиться на північно-західній околиці Слов'янського городища. Репрезентує практично урвище (глибокий яр зі схилами) між двома піщаними пагорбами та глинисті горби, вкриті трав'янистою рослинністю в районі с. Яремівка. У яру зустрічаються групи *Populus tremula* L. та молоді особини *Pinus sylvestris* L. . На деяких горбах сформувались угруповання піщаного (із *Festuca beckeri* (Hack.) Trautv.) та лучного (із *Festuca valesiaca* Gaud., *Melica transsilvanica* Schur) степу. Схили горбів Слов'янського городища зайняті степовою рослинністю із домінуванням *Festuca valesiaca*, *Poa angustifolia*, *Koeleria gracilis* Pers. із типовим лучно-степовим різнотрав'ям. На одному із еродованих схилів ухилом до 45° виявлено куртину із *Lycopodium clavatum* L. – бореальним рідкісним видом, занесеним до регіонального списку, який зростає на ділянці в нетипових умовах, оскільки його екотопи в умовах Лівобережного Лісостепу – зниження на борівій терасі із сосновими насадженнями. До того ж, дане місцезнаходження є давнім (зі слів місцевого населення). Ця ділянка включає також лісовий масив, що тягнеться уздовж підніжжя пагорбів Слов'янського городища з північного заходу на південний схід (від попередньої ділянки на схід). Кленово-липово-дубовий ліс сформований на схилі. Має типову структуру і флористичний склад. У травостій виявлено куртини з нечисельних груп *Tulipa quercetorum* Klok. et Zoz, занесеного до Червоної книги України в декількох локалітетах. Дуже рідко зустрічаються *Listera ovata* (L.) R.Br. – рідкісна лісова орхідея, занесена до Червоної книги

України.

Четверта ділянка «Косарикові луки» розташована на заплаві правого берега р. Ворскла між ботанічним заказником «Котове» і с. Яремівка в околицях с. Яблучне і тягнеться до річки. Вона являє собою заплавні лучно-болотні ділянки та поле із багаторічними травами на південно-західній околиці ботанічного заказника. Основні площі зайняті угрупованнями заболочених лук із домінуванням *Poa pretensis* L. (на вирівняних ділянках), *Alopecurus pretensis* L., *Beckmannia eruciformis* (L.) Host, *Calamagrostis canescens* (Web.) Roth (на знижених та більш зволжених). Основне флористичне ядро формують гігрофітні види різнотрав'я. На цих луках (орієнтовно 18 га) під час дослідження відмічене масове квітання рідкісних рослин, занесених до Червоної книги України – *Gladiolus tenuis* Bieb. (до 40 квітучих рослин на 1 кв²), *Dactylorhiza incarnata* (L.) Soo та *D. fuchsii* (Druce) Soo, *Orchis palustris* Jacq. (щільні ценопопуляції). За останні роки спостерігається масове заселення цими рослинами прилягаючих ділянок поля (загальна площа 50 га).

П'ята досліджувана ділянка – урочище Глибоке – знаходиться на 2 км на північ від Кардашевого валу. Являє собою лісовий масив із ценозами кленово-липово-дубових дібров та участю *Acer tataricum* L. навколо системи пагорбів, зайнятих трав'янистою рослинністю із домінуванням *Poa angustifolia*, *Bromopsis inermis*, *Calamagrostis epigeios* (L.) Roth з участю лучно-степового різнотрав'я. Навесні трав'яний покрив утворюють весняні ефемероїди (*Scilla sibirica*, *Corydalis solida*, *Gagea lutea*, *Anemone ranunculoides* та ін.). На лучно-болотній виположеній ділянці між горбами виявлено локалітет *Dactylorhiza incarnata* (на ділянці 5x7 м² щільність квітучих рослин складає 8-14 особин). Ділянка оточена групами дерев *Salix alba* L., під пологом якої – *Rubus idaeus* L..

Шоста ділянка знаходиться поблизу с. Хижняківка і включає староріччя (на місці, де раніше брали глину), заболочені галофітні луки, які тягнуться понад північною окраїною заказника «Котове» (в угруповання активно поширюються *Gladiolus tenuis*, *Dactylorhiza incarnata*) та середньовікові лісокультури *Quercus robur* L., *Fraxinus excelsior* L., *Robinia pseudoacacia* L. Насадження змінюють 0,6-0,7 рядкові на площі близько 150 га. Значна участь *Acer tataricum*, *Euonymus verrucosa* Scop., рідше зустрічаються *Caragana arborescens* Lam., *Lonicera tatarica* L. Літній трав'янистий покрив дещо трансформований. На більшості ділянок домінує *Poa nemoralis* із участю *Stellaria holostea*. Звичайно зустрічаються *Ficaria verna* Huds., *Veronica verna* L., *Ajuga genevensis* L., *Adoxa moschatelliana* L., *Galium aparine* L., *Lactuca chalcidii*, *Geranium robertianum* L., *Paris quadrifolia* L., *Scrophularia nodosa* L., *Urtica dioica* L., *Glechoma hirsuta* Waldst. et Kit. *Lathyrus vernus* та ін. У трав'янистому покриві лісу, що смугою тягнеться і примикає до лук масово виявлена *Platanthera chlotantha* (Cust.) Reichenb. – лісова орхідея, занесена до Червоної книги України (до 20 квітучих особин на 1 м²). Біла струмка, який протікає через насадження виявлені групи *Ophioglossum vulgatum* L. – примітивної вологолюбної реліктової папороті, яка занесена до регіонального списку.

Досліджувані ділянки характеризуються високими показниками зоологічної (під час досліджень виявлені птахи-хижаки та їх гнізда, різноманітний тваринний світ, в тому числі, гадюка степова, борсук, лисиця, заєць, мідянка, жук-олень, махаон та ін.; гніздуються журавель сирій) та мікологічної цінності і потребують подальшого вивчення.

Науково цінними є також лучно-болотні ділянки між широколистяним лісом і старим руслом р. Ворскла, на яких чисельними є рідкісні види: *Dactylorhiza incarnata*, *Orchis palustris*, *Acorus calamus* L. на водоймах – *Salvinia natans* (L.) All. (водна реліктова папороть, занесена до Червоної книги України, а її угруповання – до Зеленої книги України). Потребує обстеження також територія в околицях с. Глинське в районі гори Бульби. Вона природно з'єднана із шостою ділянкою. У травні в складі флори виявлені рідкісні види – *Fritillaria*

ruthenica Wikstr., *Tulipa quercetorum*, *Stipa capillata* L. та ін. Усі перспективи прилегли ділянки потребують комплексних сезонних досліджень із метою з'ясування кількісних та якісних показників біорізноманітності.

Отже, за показниками наукової цінності ботанічний заказник «Котове» цілком відповідає статусу загальнодержавного значення. Враховуючи, що ботанічний заказник «Котове» є ключовою територією регіональної екомережі, а суміжні території характеризуються високими показниками наукової цінності (ботанічної, зоологічної, мікологічної) і в комплексі являють цілісні природні екосистеми (репрезентують частину долини р. Ворскли на правому березі та лівому березі в її середній течії), доцільно за їх рахунок розширити межі існуючого заказника до площі 1000 га. За такої умови стане можливим забезпечити охороною природне ядро, яке сформувалось в околицях сіл Глинське, Хижняківка, Малі Будища, Яремівка, Яблучне.

Література

1. Кльокта М.О., Кльокта О.М. Перспективи розвитку ботанічного заказника «Котове» (Зінківський район) // Біорізноманіття: теорія, практика та методичні аспекти в загальноосвітній та вищій школі: М-ли Всеукр. наук.-практ. конф. – Полтава: Друкарська майстерня, 2008. – С. 165-167.
2. Кльокта М.О., Кльокта О.М. БОТАНІЧНИЙ ЗАКАЗНИК «КОТОВЕ» У ЗІНЬКІВСЬКОМУ РАЙОНІ: ІСТОРІЯ, НАУКОВА ЦІННІСТЬ, МОЖЛИВІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ // Навколишнє середовище і здоров'я людини: Збірник м-лів Всеукр. наук.-практ. семінару. – Полтава: Друкарська майстерня, 2009. – С. 64-70

ФІТОСОЗОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕРСПЕКТИВНОГО ЗАКАЗНИКА «КОВАЛЕВЕ» (КОТЕЛЕВСЬКИЙ РАЙОН, ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСТЬ)

Стецюк Н.О., Сідько В.В.

Полтавський державний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

На сьогодні у зв'язку із посиленням антропогенним навантаженням на природні екосистеми та необхідність комплексного збереження біорізноманітності, досить актуально постають завдання вилучення (повного або часткового) земель із користування з метою збереження природних комплексів та їх окремих компонентів (видів рослин, тварин та ін.) – природозаповідання [1, 4].

Локальна природно-заповідна мережа Котелевського району Полтавської області станом на 1.01.2009 р. включає 20 об'єктів загальною площею 1795,02 га. Із них один об'єкт загальнодержавного значення (парк – пам'ятка садово-паркового мистецтва «Ковпаківський» площею 196 га) і 19 – місцевого загальною площею 1599,02 га. Відсоток заповідності складає 2,34, що майже вдвічі поступається середньому по області. Основу природно-заповідної мережі за площею становлять заказники, з яких два – ландшафтні. За результатами проведених комплексних досліджень біорізноманітності у Котелевському районі встановлено, що на його території збереглися ділянки із добре виявленими і збереженими ландшафтами, які характеризуються високими показниками наукової цінності і потребують заповідання [2].

Одна із таких ділянок виявлена нами в околицях сіл Ковалево та Мало-видне. Дослідження проводились протягом 2006-2008 рр. у лісовому масиві Руднянського лісництва Ця ділянка є частиною великого лісового масиву (переважають насадження *Pinus sylvestris* L., *Quercus robur* L., *Alnus glutinosa* та інших деревних порід), а також заплавних лук, що тягнуться вздовж лівого